

Wprowadzenie

Zapraszamy Czytelników do zapoznania się z treścią 68. numeru czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, który poświęcony jest w całości problematyce badań regionalnych i miejskich. Duża dynamika zdarzeń społecznych, ekonomicznych i politycznych występujących w ostatnich latach (kryzys finansowy, kryzys migracyjny, pandemia COVID-19, wybuch wojny w Ukrainie w lutym 2022 r. i inne) przyczyniła się do zmian w wielu sferach ludzkiej działalności. W naturalny sposób pojawiają się więc pytania o odporność miast i regionów na skutki zmian, w szczególności tych negatywnych, oraz o sposoby funkcjonowania miast i regionów, a także ich adaptacji do warunków ogólnie pojmowanej niepewności i niestabilności. Wyrażamy nadzieję, że przedstawione w poniższych artykułach wyniki badań w pewnym stopniu pozwalają na przybliżenie problematyki odporności miast i regionów w warunkach niepewności oraz podejmowanych na różnych szczeblach działań mających zapobiegać negatywnym konsekwencjom niepożądanych zdarzeń.

W niniejszym tomie czasopisma zamieszczono 11 artykułów prezentujących szeroko rozumiane zagadnienia rozwoju regionalnego i miejskiego, demografii, finansów lokalnych, polityk miejskich, zarządzania obszarami metropolitalnymi, mobilności oraz polityki zdrowotnej. Pierwszych osiem prac zostało nadesłanych po konferencji CERS – 8th Central European Conference in Regional Science „Resilience of cities and regions in an uncertain time”, która odbyła się w formie zdalnej w dniach 21–23 listopada 2022 r. na Wydziale Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Konferencja ta została zorganizowana przy współpracy z sekcją polską, słowacką i węgierską European Regional Science Association. Pozostałe trzy prace stanowią uzupełnienie tego tomu czasopisma, a ich tematyka i wyniki badań wpisują się w wyżej wymienioną problematykę regionalistyczną. Ostatnim tekstem zamieszczonym w numerze jest transkrypcja panelu dyskusyjnego socjologów miasta dotycząca koncepcji obywatelstwa miejskiego.

Pierwszy artykuł numeru nawiązuje do problematyki regionalnej proaktywności klimatycznej w trzech wymiarach: ekonomicznym, instytucjonalnym i społecznym jako czynnika wspierającego regionalną konkurencyjność i odporność. Tematyka ta jest przedmiotem rozważań Urszuli Bronisz, która w artykule „Climate proactivity as a factor fostering regional competitiveness and resilience” wykorzystuje model badawczy proaktywności klimatycznej, syntetyczny wskaźnik regionalnej proaktywności klimatycznej oraz typologię regionów do zbadania regionalnych różnic występujących w Unii Europejskiej w tym aspekcie. Postępowanie takie pozwoliło na wyróżnienie czterech kategorii regionów, a mianowicie: liderów, regionów progresywnych, umiarkowanych i zapóźnionych. Na podstawie przeprowadzonych badań do tej pierwszej kategorii można zaliczyć regiony położone w Skandynawii, a do ostatniej regiony krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

Rudolf Giffinger i Solomiia Tkach w artykule „A smart indicator concept for post-war resilient development of Ukrainian cities” podejmują wyzwanie stworzenia koncepcji lokalnego wskaźnika Smart City, która jest zgodna z wewnętrzną logiką cyklu katastrof dla odpornego rozwoju obszarów miejskich i polityki integracyjnej. Autorzy wychodzą od założeń urbanistyki wspartych przez koncepcję rozwoju inteligentnych i odpornych miast. Następnie formułują koncepcję wskaźnika Smart City, która jest dostosowana do ukraińskiej bazy statystycznej, uzupełnionej o wskaźniki uwzględniające specyfikę powojennego rozwoju miast na etapach odbudowy, adaptacji i transformacji. W części empirycznej pracy autorzy wprowadzają zarys zróżnicowania miast Ukrainy, a także pierwsze doświadczenia miast z implementacją koncepcji Smart City.

Zintegrowane podejście do zarządzania rozwojem funkcjonalnych obszarów miejskich jest przedmiotem rozważań Justyny Danielewicz. Obszary metropolitalne są motorami rozwoju, aktywności gospodarczej, innowacji i kultury, przyciągają ludzi i przedsiębiorstwa z całego świata, a to powoduje istotne wyzwania związane z zarządzaniem ich zrównoważonym rozwojem. W artykule „Integrated management of development in Functional Urban Areas. The case of metropolitan areas in Slovenia” Autorka ocenia stopień wykorzystania zintegrowanego zarządzania w dwóch funkcjonalnych obszarach miejskich Słowenii, a mianowicie Lublanie i Mariborze. Jak wynika z rezultatów badań, decydenci rozumieją potrzebę zintegrowanego planowania i zarządzania na poziomie ponadlokalnym i współpracują ze sobą, wykorzystując instytucjonalne formy współpracy międzygminnej.

W kolejnym artykule, „Divergent population dynamics: the case of the inner-city of Riga”, Sindija Balode i Zaiga Krišjāne podejmują problematykę dynamiki populacji w centrum Rygi i w sąsiadujących gminach w latach 2011–2021. Praca stanowi wkład w istniejące badania dotyczące postsocjalistycznych obszarów miejskich. Autorki zwracają uwagę na współlistnienie różnych etapów modelu rozwoju miasta na analizowanym obszarze, a mianowicie urbanizacji, dezurbanizacji i reurbanizacji, co podważa tradycyjną koncepcję modelu rozwoju miasta, w którym etapy te zachodzą sekwencyjnie, na rzecz modelu, w którym mieszają się bądź zachodzą równolegle.

Z kolei segregacja mobilności jest przedmiotem zainteresowania Anny Grzegorzczak. W opracowaniu „Mobility segregation throughout the lifetime of highly segregated lower social profile inhabitants in Warsaw – case study” Autorka analizuje ten wymiar nierówności społecznych na podstawie wywiadów biograficznych z wykorzystaniem podejścia rekonstrukcyjno-interpretatywnego. Jest to nowa metoda jakościowa, pozwalająca na badanie segregacji mobilności w ciągu życia w ujęciu holistycznym oraz określenie doświadczeń poszczególnych mieszkańców w tym aspekcie. Jak wykazało badanie obejmujące dwóch mieszkańców Warszawy o niższym profilu społecznym, żyjących w homogenicznym środowisku społecznym, segregacja mobilności może się zmieniać w ciągu życia. Badaczka wskazała zmiany form i zakresów mobilności, skutkujących zmianą miejsc regularnie odwiedzanych, a także profilu społecznego spotykanych w nich osób.

Problematykę wpływu kryzysu finansowego na dochody jednostek miejskich w Polsce w świetle doświadczeń wyniesionych z epidemii COVID-19 poruszają Katarzyna Maj-Serwatka i Anna Wichowska w artykule „Impact of the Financial Crisis on Revenues of Urban Municipalities in Poland – Experiences the COVID-19 Pandemic”. Autorki zwracają uwagę na konsekwencje dla sektora finansów publicznych wywołane przez pandemię COVID-19, a w szczególności dla jednostek samorządu terytorialnego. Stosując analizę wskaźnikową budżetów miast i gmin miejskich, dokonano oceny skutków kryzysu finansowego oraz zidentyfikowano zmiany w strukturze dochodów budżetów gmin miejskich dla lat 2010–2022. Autorki wskazują na zmianę struktury dochodów gmin miejskich w Polsce, przede wszystkim zmniejszenie udziału dochodów własnych, zwłaszcza podatkowych, oraz wzrost udziału dochodów transferowych, a także identyfikują trzy czynniki oddziałujące na te zmiany.

Zespół Marka Nowaka, Anny Bernaciak oraz Anny Wieczorek w artykule „The evolution of a post-socialist satellite city in Central Europe. A historical and socio-spatial case study of Luboń near Poznań (Poland)” śledzi proces rozwoju tego miasta od lat 50. Autorzy posługują się w tym celu danymi dotyczącymi zmian liczby ludności, liczby mieszkań oraz danymi przestrzennymi opartymi na zdjęciach archiwalnych map Lubonia i typów jego zabudowy. W swojej analizie stosują podejście ewolucyjne odwołujące się do dynamiki zmian i złożoności procesów rozwojowych oraz ich nierównowagi. Uwzględniają przy tym analizę historyczną w rekonstrukcji dynamiki zmian miasta, a także przywołują koncepcję „nowych miast” oraz założenia obecne w radzieckiej myśli urbanistycznej, będące inspiracją dla rozwiązań stosowanych w latach 50. XX w. W konkluzjach stwierdzają istnienie stanu kryzysu w Luboniu i podkreślają problem dynamiki zjawisk metropolizacji z punktu widzenia peryferyjnych uczestników tego procesu.

Do tematyki powyższego artykułu nawiązuje praca Julii Kaczmarek-Khubnaia „Soviet Utopia vs. systemic transformation: Development paths of mono-functional industrial towns in Georgia”. Porównuje ona ścieżki rozwoju wybranych miast przemysłowych Gruzji, takich jak: Cziatura, Kaspi, Tkibuli oraz Rustawi. Badaniami objęto lata 1922–2021, ze szczególnym uwzględnieniem przemian, które nastąpiły w tych miastach po odzyskaniu przez Gruzję niepodległości. Autorka, opierając się na założeniach teorii zależności od ścieżki, przedstawia dalsze możliwe ścieżki rozwoju wspomnianych powyżej *monotowns*.

Związek dobrobytu i zdrowia, a w szczególności ogólny wpływ na zdrowie lub „efekt netto” bogactwa (pozytywny lub negatywny) może być, zdaniem Agaty Żółtaszek i Alicji Olejnik, trudny do określenia. W artykule „Net Effect of Wealth on Health for COVID-19 – worldwide state comparison” stawiają tezę, że może istnieć „punkt zamożności” zmieniający dominujący wpływ bogactwa, który nazywają „progiem ekonomicznym zdrowia”. Autorki podjęły się trudnego zadania ilościowego uchwycenia ogólnego wpływu dobrobytu na przykładzie występowania i śmiertelności spowodowanej przez COVID-19. Wykorzystując regresję punktową oraz metody prognozowania, próbują oszacować zarówno efekt netto zamożności, jak i próg ekonomiczny zdrowia poprzez modelowanie związku pomiędzy PKB a rozpowszechnieniem lub śmiertelnością związaną z COVID-19.

Autorki wykazały, że zachorowalność i śmiertelność z powodu COVID-19 rośnie wraz z dobrobytem do pewnego poziomu PKB, po czym liczba zachorowań stabilizuje się na bardzo wysokim poziomie, a śmiertelność spada wraz z zamożnością krajów. W analizie przestrzennej wskazują na zróżnicowanie geograficzne efektu netto bogactwa w Europie i na świecie.

Porównanie wsparcia przedsiębiorczości udzielanego przez polskie i łotewskie samorządy zostało przeprowadzone w artykule Tomasza Skicy, Jacka Rodzinki, Elżbiety Ociepy-Kicińskiej, Rafała Czyżyckiego, Arnisa Sauka: „Comparing municipal entrepreneurship support: insights from Polish and Latvian municipalities”. Skuteczność finansowych i pozafinansowych narzędzi stosowanych przez władze lokalne i ich wpływ na dynamikę przedsiębiorczości badano za pomocą różnych miar i testów statystycznych na zbiorze 896 polskich gmin i 119 jednostek łotewskich. Na podstawie tych analiz Autorzy stwierdzają, że przedsiębiorczość rozwija się szybciej w Polsce niż na Łotwie oraz że związek pomiędzy tworzeniem odpowiednich warunków dla rozwoju przedsiębiorczości przez jednostki samorządu terytorialnego a rozwojem przedsiębiorczości jest słaby.

Ostatnim artykułem numeru jest praca Agaty Mróz, Beaty Paczek i Dominiki Zwęglińskiej-Gałeckiej „Programy rewitalizacji – uniwersalny czy unikatowy sposób rozwiązywania problemów? Krytyczna analiza programów rewitalizacji wybranych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich”. Artykuł bada spójność strategii rewitalizacji ze zdiagnozowanymi w programach gminnych sytuacjami kryzysowymi, wykorzystując metody analizy treści i analizy porównawczej. Analizie poddano celowo wybrane gminy, zakładając, że charakterystyka gminy ma wpływ na wybór strategii rewitalizacji. Przystudiowanie 15 programów rewitalizacji wykazało prawidłowości w wyborze ścieżki rewitalizacji. Ponadto Autorki stwierdzili dużą liczbę podobieństw w elementach programów rewitalizacji oraz to, że charakterystyka jednostki nie ma wpływu na wybór ścieżki procesu rewitalizacji. Zwrócono też uwagę na wiele uchybień w konstrukcji dokumentów, które zdaniem Auterek mogą negatywnie wpłynąć na skuteczność ich wdrażania.

Niniejszy numer czasopisma zamyka transkrypcja dyskusji na temat „Obywatelstwo miejskie – kto mieszka w polskich miastach, jakie ma prawa? Zapis panelu dyskusyjnego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego”, która odbyła się online w czwartek, 14 marca 2024 r., na platformie Teams. W panelu wzięli udział trzej badacze, socjolog miasta: Maciej Kowalewski z Uniwersytetu Szczecińskiego, Paweł Kubicki z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Konrad Pędziwiatr z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Panel był moderowany przez Marka Nowaka z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, reprezentującego Sekcję Socjologii Miasta Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. W toku dyskusji uczestnicy wymienili poglądy na trzy zagadnienia: 1) koncepcję obywatelstwa miejskiego, 2) skalę zjawiska „nowych mieszkańców” oraz 3) dylematy wynikające z tej wyłaniającej się nowej formy miasta.

Składamy serdeczne podziękowania Autorom za prace nadesłane do obecnego numeru czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, a także za poświęcony czas i współpracę przy ostatecznej redakcji artykułów. Mamy nadzieję, że szeroki zakres tematyczny opublikowanych w tym numerze prac wzbudzi

zainteresowanie Czytelników naszego czasopisma. Życzymy Autorom, aby ich artykuły stały się źródłem inspiracji dla innych badaczy i przyczyniły się do wyznaczania nowych kierunków badań i stawiania nowych problemów w ramach szeroko rozumianych nauk regionalnych.

Podziękowania składamy również Redaktorowi Naczelnemu Prof. dr. hab. Pawłowi Churskiemu za udostępnienie łamów czasopisma dla problematyki studiów miejskich i regionalnych, a także Sekretarzowi redakcji, Panu Rafałowi Lemańskiemu oraz Pani Martynie Burchardt, za trud przeprowadzenia procesu wydawniczego publikacji.

Osobne podziękowania kierujemy w stronę Panów Jarosława Boguckiego i Witolda Boguckiego za życzliwość i profesjonalne podejście, bez których nie powstałby niniejszy tom czasopisma.

*Redaktorzy tomu
Emilia Bogacka
Tomasz Kossowski*